

Egybeírjam? Különírjam?

– Borsányi János –

Szakírányú írásműveket olvasva, lektorálva legtöbb hibát az egybeírás-különírás területén tapasztalhatjuk. Valljuk be, sokszor nem is egyszerű eldönteni, hogy melyik írásmódot kövessük. Ha gyorsan le kell adni egy cikket vagy diplomamunkát, nem böngésszük mindig a helyesírási szabályzatot, megbízunk a számítógépbe telepített helyesírás-ellenőrző programban, s ez szakkifejezések vonatkozásában nem mindig a helyeset sugallja. Általában a különírás fordul elő gyakrabban; a szaknyelv tele van összetett szavakkal, és sok szerző a szakmailag egy fogalmat jelentő kifejezéseket az összetétel alapján indokolatlanul széttördeli.

Nézzük meg az idevonatkozó szabályokat, majd a konkrét példákat. A magyar helyesírási szabályzat többféle összetételtypust említ, ez a cikk természetesen a világítás-technikai szaknyelvre korlátozódik, innen idézi a példákat.

Alapszabályként fogadjuk el: ha az összetétel tagjai úgy összeforrtak, hogy a létrejött szókapcsolat a szaknyelvben egy fogalmat takar, általában az egybeírás a helyes. A helyzet azért nem ilyen egyszerű, a „logikátlanak tűnő” különírásra is van bőven példa. Az összetétel típusa terén megkülönböztetünk

a) minőségjelzős összetételt

Ilyenkor az első tag igen gyakran **-ó, -ő** képzős melléknévi igenév. izzólámpa, mérőműszer, látószög, védőreteg, olvasólámpa.

Ez utóbbit, ha különírnánk, egy olyan lámpáról lenne szó, amely olvas.

A világítódiodát egybeírjuk, ha általánosan a LED magyar megfelelőjeként szerepel.

Különírva egy olyan diódát jelent, amely éppen világít. Ide tartozik még: beltéri, kültéri, de belső tér, külső téri.

Különírást alkalmazunk, ha alkalmi összetételről van szó, vagy ha az -ó, -ő képzős előtag maga is összetett szó.

izzó fém, üvegágó szerszám, állványgyártó gép.

b) birtokos jelzős összetételt

Ez szakterületünkön igen gyakori, ilyenkor az összetétel első tagja a birtokos, második tagja a birtok. Ezeket mindig **egybeírjuk**. (kivétel, ha az így keletkezett szó túl hosszú, ilyenkor kötőjelet alkalmazunk, lásd alább) hatásfokjavítás (a hatásfok javítása), íváramcsökkenés, biztosítócsere, sugárzáseloszlás, fénypontmagasság.

c) anyagi minőséget jelölő összetételt

Ezeket akkor **írjuk egybe**, ha az összetétel mindkét tagja egyszerű szó; olfrámhuzal, halogénadalék.

Ellenkező esetben a különírás a helyes; lágyüveg bura, nemesgáz töltés, vasbeton oszlop, műanyag lámpatest.

d) mennyiségi jelzős összetételt

Itt is **egybeírunk**, ha mind az előtag, mind az utótag egyszerű szó; háromeres, százórás, kétéves.

Különírunk azonban, ha

- bármelyik tag összetett szó,
- a mennyiségjelzős szerkezet végén **rag** van,
- az összetétel csak adott esetre vonatkozik: egy végen fejelet, két végen fejelet, kétszázötven luxus

e) tárgyias összetételt

Általános szabály: **egybeírás**. Különírás csak akkor lehetséges, ha a tárgyat jelölő előtag megtartja a tárgyragot.

Fényszabályozás, jelenlétérzékelő, alkatrészrendelés, mérésátváltás, állványgyártó gép, **de** állványt gyártó gép.

f) határozói összetételt

Ez többféle lehet aszerint, hogy milyen határozóról van szó. (mód, eszköz, hely stb.) Itt is az **egybeírás** a helyes, ha az előtag ragnélküli. Pontmódszer, hatásfokmódszer, áramstabilizált, tervezérlés, alkonykapcsoló, ionbombázás, vegyszerálló.

Egybeírjam? Különírjam?

Különírjuk, ha az előtag ragozott vagy képzett szó: hőre lágyuló, fémcs bevonat, gázzal töltött.

Az előzőekben közölt szakkifejezések között néhányan egyúttal kettőnél többtagú összetételre is például szolgálnak, láttuk, hogy itt is az egybeírás a helyes. Néhány egyéb példa: lámpatesthatásfok, parázfénykisülés, fémhalogénlámpa.

Ha túl hosszú összetett szó alakul ki, és valamelyik tag maga is összetett szó, kötőjelet alkalmazunk a fő összetételi tagok határán. A szó általában hét szótagtól minősül hosszúnak: színhőmérséklet-változás, színvisszaadás-vizsgálat.

A kötőjel tehát ne a bizonytalanság jele legyen (úm.: „ha nem tudjuk eldönteni, hogy egybe- vagy különírjunk, tegyük közéjük kötőjelet”).

Egyes esetekben 6-nál több szótagos szavakat is egybeírunk, ha a tagok egyszerű szavak: alumíniumtükör, szilíciumalapú.

Megemlítendő, hogy szótagszámszabály a ragozott formákra nem vonatkozik; ha magát az alapszót egybeírjuk, a szótagszám megnövekedése ellenére az egybeírás megmarad: fénysűrűségmérés, fénysűrűségmérésekkel, teljesítménynövelés, teljesítménynövelésért.

Álljunk meg egy pillanatra a fémhalogénlámpa szónál! Ezt látjuk olykor egybeírva, olykor különírva, sőt kötőjellel is. A különírás nem indokolt; az összetett előtag ragnélküli anyagnév, mely határozói összetételt jelez. (fém-halogenidekkel adalékolt lámpáról van szó.) A „fémhalogén” és a „lámpa” közé sem kötőjel, sem szóköz nem kerülhet, hiszen a „fémhalogén” kifejezés csak a világítás-technikai szlengben létezik, kémiai abszolút helytelen. Természetesen a „fémhalogénlámpa” szó sem helyes, de használata egy bizonyos fényforrásfajta megnevezésére ebben a formában évtizedek óta meggyökeresedett a világítás-technikai gyakorlatban.

Kötőjelet alkalmazunk továbbá

a) ha az **előtag tulajdonnév** (pl. személynév): Planck-állandó, Lambert-felület, Fermi-eloszlás, Talbot-törvény, Urbanek-díj, Stefan–Boltzmann-törvény. Stefan és Boltzmann két személy, így neveik közé ún. nagyköötőjelet kell írni.

b) ha egy vegyületnek a **kémiai megnevezéséről** van szó, pl. egy fémcs és egy nemfémcs tagról vagy ötvözetéről vagy elegy alkotórészekről.

Volfrám-jodid, alumínium-oxid, argon-kripton elegy, cink-higany amalgám.

c) ha **betűszó alakú rövidítés az előtag**, sőt az „egyszerű” ragozott alak esetén is.

LED-ek, LED-gyártás, UGR-érték, UV-érzékenység, CIE-ajánlás.

d) ha az összetétel mindegyik tagja **köznév**, és a köznévtagok egyike már kötőjeles, – mivel két kötőjel nem lehet egy szón belül – az első kötőjelet elhagyjuk, és egybeírást alkalmazunk, ugyanakkor a kötőjel a második szóhatárra kerül. Ez az ún. mozgó szabály.

Fényerősség-eloszlás-mérés helyett fényerősségeloszlás-mérés.

Ilyen esetben az ajánlott: fényerősség-eloszlás mérése.

e) ha nem is kimondottan világítás-technikai területű, de általánosan gyakran alkalmazott ikerszavak és egymással ellentétes értelmű igekötők esetében: jobbra-balra mozog, le-föl ugrál, oda-vissza.

A közölt összeállítás a világítás-technika területén működő szerzőknek kíván segítséget nyújtani; ebből adódnak korlátai is. A szerzői gyakorlatban az egybeírás-különírás problémája igen sokféle formában vetődhet fel, az itt említett szabályok egyéb, általános esetekre is alkalmazhatók.